

УДК 81'286'342.42'355(478)

М. Л. Дружинець,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,
тел. : +38(048)776-11-80,
mriiad68@gmail.com

ВИМОВА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКИМИ РЕСПОНДЕНТАМИ ПМР: НОРМА ТА ДЕВІАЦІЇ

У статті зроблена спроба виявлення, аналізу та опису девіацій, що виникають у результаті порушення норм орфоепії, зокрема вимови дзвінких перед глухими та в кінці слова, глухих перед дзвінкими, префіксів *роз-*, *без-*, *з-* перед глухими (крім шиплячих), [в], [й] на початку слова перед приголосним, у кінці слова після голосного та в середині слова після голосного перед приголосним, [дз] та [дж]. На основі соціопитування (запис на аудіоносії) виокремлено стійкі та слабкі норми вимови, вказано важливі вимовні проблеми та їх органічність, що засвідчена історією. Соціопитування проведено в Придністровському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (м. Тирасполь, ПМР).

Ключові слова: соціопитування, стійкі та слабкі норми вимови, девіації, глухі, дзвінки приголосні, префікси *роз-*, *без-*, *з-*, звуки [в], [й], [дз] та [дж].

У суспільстві з високим рівнем освіти й культури неодмінно культивується висока оцінка зразкової літературної мови. Літературна мова, при всій своїй різноманітності, є, безумовно, чимось єдиним, проте цього ніяк не можна сказати про вимову, де зазвичай спостерігаються різні варіанти, які не виходять за межі норми. Норма має важливе суспільне значення: вона захищає національну мову від того, що привнесло в неї все випадкове, відсіває приватне, залишаючи загальне та головне [12, с. 113]. Для

досягнення комунікативної мети – порозуміння – С. Я. Єрмоленко виділяє прагматичну мовну норму, з поняттям якої корелюють поняття слабкої та сильної мовної норми [7, с. 265–266]. Слабка чи нестійка мовна норма, безперечно, пов'язана з регулярними відхиленнями від кодифікованих правил і найбільше простежується в усному мовленні. Правильне, унормоване усне мовлення може забезпечити швидкість взаєморозуміння між учасниками комунікативного акту. Однією з основних комунікативних ознак культури мовлення і є правильність, тобто визначальна ознака культури мовлення, яка полягає у відповідності його літературним нормам, що діють у мовній системі. Сьогодні існує багато праць, спрямованих на підвищення культури спілкування й культури української мови, наприклад, праці О. Пономарева, О. Сербенської, Т. Чмут, С. Єрмоленко, С. Караванського, М. Пентилюк, Г. Волкотруб, О. Горбул, О. Кубрак, Н. Бабич, С. Шевчук та ін. Українську школу орфоєпії представляють Н. І. Тоцька, М. А. Жовтобрюх, М. Ф. Наконечний, М. М. Фащенко. Питання літературної вимови завжди цікавило й українських дослідників у діаспорі, про що свідчать публікації І. Огієнка, Я. Рудницького, О. Горбача. Порушення норми є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно фіксується у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняє формування неправильних лінгвостереотипів і тим самим заважає виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі. Проблемою девіативності займалися Ю. Апресян, В. Девкін, В. Виноградов, Т. Булигіна, А. Шмельов, О. Падучева. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки створено концепції, за якими аналізуються, осмислюються причини виникнення та шляхи усунення й попередження помилок. Одна з таких концепцій – це дослідження помилок задля удосконалення мовлення, підвищення рівня грамотності мовців (Н. Бабич [1], М. Волощак [3], Н. Непийвода [11]). Фіксація випадків порушення кодифікованої норми дає змогу бачити доцільну кодифікацію

тих чи інших мовних одиниць та вплив різних чинників на обґрунтоване нормування. Так, порушення норм орфоєпії можуть зумовлюватися впливом правопису на вимову, своєрідним тиском діалектних фонетичних систем, взаємонакладанням орфоєпічних норм за умов білінгвізму тощо. Навчання правильної вимови необхідне такою ж мірою, як орфографії та граматичних правил. Передусім це стосується мовленнєвої практики молоді у різних сферах діяльності, адже, як відомо, носії української мови порушують норми вимови та потребують удосконалення свого мовлення, тому опис мовлення сучасної молоді, зокрема особливостей її вимови, – проблема важлива й актуальна.

Основна **мета** нашого дослідження – виявлення, аналіз та опис типових помилок вимови приголосних у мовленні студентів Придністров'я, обґрунтування рівня володіння кодифікованими нормами респондентами різних сфер та показ історичних коренів норми на основі першодруків писемних пам'яток. **Об'єкт** дослідження: українське мовлення молоді різних сфер та вікових груп, зокрема його орфоєпічна нормативність. **Предметом** дослідження є володіння орфоєпічними нормами сучасної української мови, зокрема орфоєпією приголосних: дзвінких перед глухими та в кінці слова, глухих перед дзвінкими, префіксів *роз-*, *без-*, *з-* перед глухими (крім шиплячих), [ʋ], [j] на початку слова перед приголосним, у кінці слова після голосного та в середині слова після голосного перед приголосним, [dʒ] та [dʒʃ]. Попередниками у дослідженні окремих питань проблеми – передусім соціофонетичного опису українського мовлення – можна назвати Н. І. Тоцьку, Л. І. Прокопову [13], М. М. Фащенко [14]. Норми вимови сьогодні, на жаль, ігноровані, про що свідчать численні мовленнєві девіації респондентів. Опитування проводилося серед студентів різних курсів та різних факультетів Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Респондентами нашого соціопитування стали 50 студентів-українців

міста Тирасполь (ПМР). Тирасполь – столиця Придністровської Молдавської Республіки, це полілінгвальний простір, де функціонують три офіційні мови – українська, російська та молдавська. Місто розташоване на лівому березі річки Дністер, кількість жителів – 149 тис. осіб. Згідно з переписом 2009 р. місто має такий національний склад: росіяни – 41,6 %, українці – 33,0 %, молдавани – 15,2 %, представники інших національностей (в основному гагаузи, болгары, білоруси, євреї та вірмени) – 10,2 %. Мова, якою студенти спілкуються в побуті, здебільшого російська.

Завданням респондентів було прочитати вголос слова, а нашим – записати їх вимову на диктофон. Було дано такі слова: *сніг, стежка, вокзал, розпадати, розписати, вовк, вправ, наймення, сільський, йти, дзвін, ходжу*.

Часто в усному мовленні порушується норма вимови дзвінких та глухих приголосних. Згідно з кодифікованими нормами, дзвінки у кінці слова та перед глухими не оглушуються: [дуб] – дуб; [wóporɔ] – ворог; [jágídka] – ягідка; [стéжка] – *стежка*. Проаналізувавши мовлення 50 українських респондентів ПМР, ми отримали такі результати: правильно вимовляють слова *сніг* [с'н'із] – 92 % респондентів, *стежка* [стéжка] – 82 %, інші виходять за рамки норми й оглушують дзвінки приголосні: [с'н'іx] – 8 % респондентів, [стéшка] – 12 %. Зустрічаються й акцентуаційні помилки: [стéжкá] – 6 %. За результатами соціопитування, проведеного в Україні (респонденти – студенти ОНУ ім. І. І. Мечникова та учні Ряснопільської середньої школи Березівського району Одеської області), слова *сніг, ягідка* правильно вимовляють лише 40 % респондентів – 25 % з яких – студенти, а 15 % – учні. Інші 60 % оглушують дзвінки приголосні і вимовляють [с'н'іx], [уаг'ітка]. Причому ці 50 % є учнями школи, а 10 % – студенти. Майже не виникло проблем в опитуваних зі словом *легко*. 90 % показали правильну вимову цього слова. Як відомо, за правилами орфоепії в цьому слові та в словах *нігті, кігті, легко, дьогтю, вогко* приголосний [г]

втрачає дзвінкість і вимовляється як глухий [x]. Приголосний [г] передається літерою х і в писемних пам'ятках – в альманасі „Русалка Дністрова”: *лехкий* (73), у словнику П. Білецького-Носенка: *лехкій* (73) [9, с. 66].

Глухі приголосні перед дзвінками (але не перед сонорними) уподібнюються до парних їм дзвінких: [л'ідѣжбá] – *лічба*, [баске^uдбóл] – *баскетбол*. Щодо вимови глухого перед дзвінким, то маємо таку ситуацію: слово *вокзал* правильно вимовляють 67 % респондентів – [wɔgzal], інші допускають помилки, зокрема, 5 % у мовленні відбили норми російської орфоєпії – [waxzal], 28 % – норми орфографії: [wɔgzal]. Втрата й набуття дзвінкості приголосними – явище давнє. За свідченням А. А. Москаленка, у пам'ятках XII–XIII ст. виявлено р'ѣтко – рѣдько (Слово о полку Ігоревім), *здесьдѣ* (Є. Гал, 1266), *паропци* – *паробьци* (Поученіє Мономаха). Староукраїнські писемні пам'ятки досить часто засвідчують наслідки асиміляції глухого перед дзвінким: *прозбу* (ВС, 1347), *прозбою* (Л. Вел., 1720, 21), а також відбивають і наслідки оглушення дзвінкого перед глухим у середині слова: *свѣтки* (ВС, 1347). За свідченням Л. В. Веневцевої, у мові молдавських грамот перед дзвінками приголосними глухі переходять у дзвінкі: *везде* (1,78), а перед глухими дзвінкі зрідка оглушуються: *Феткою* (1, 262). За спостереженням П. П. Житецького, у XVIII ст. дзвінкі приголосні у кінці слів і перед глухими зберігаються: *скарб*, *гребти*. Послідовно зберігаються дзвінкі перед глухими у літописі Граб'янки (XVIII ст.): *прикажчики*. Як бачимо, дзвінкі у кінці слів та перед глухими майже послідовно фіксуються у пам'ятках XVII–XVIII ст. [9, с. 66]. Традиція збереження дзвінкості у цих позиціях послідовно фіксується в „Енеїді” І. П. Котляревського: *б'ѣдь* (I, с. 4), *швидко* (I, с. 9), у граматиці О. Павловського: *гарбузь* (69), в альманасі „Русалка Дністрова”: *мороз* (71), *стежки* (8), *парубки* (43), у словнику П. Білецького-Носенка: *барлигь* (51), *бибь* (54), *бабка* (48), *боридка* (48), у творах П. Куліша: *хлібь* [1861, 9, с. 253],

рідь [1861, 9, с. 25], *предки* [1861, 9, с. 34]. Послідовно позначається дзвінкий приголосний у кінці слова (за винятком слова *архистратихъ*) і перед глухими в рукописах Т. Г. Шевченка: *гладкому* (I, с. 5), *парубки* (II, с. 126) [8, с. 64–65].

Отже, збереження дзвінкої вимови приголосних на кінці та в середині слова перед глухими є закономірністю НУЛМ (норми української літературної мови). Фіксація дзвінкості приголосних у пам'ятках першої половини ХІХ ст. у значній мірі впливала на формування сучасної вимовної норми. Прийменник *з* і префікс *з-* перед глухими приголосними, крім шиплячих, вимовили як [с] 60% респондентів ПМР. Соціопитування в Україні показало, що цієї норми дотримується 75 % опитаних, з яких 45 % – студенти філологічного факультету, а 30 % – школярі. Як [з] прийменник *з* і префікс *з-* вимовили 25 % молоді. Учні в словах *зцідити*, *з хати* чітко вимовляють [з]. М. Наконечний вважає, що перед [с] звук [з] може зберігати дзвінку вимову: *[зс'ілос'а]* (*зсілося*) [2, с. 120]. Префікс *з-* послідовно передається літерою С перед глухими в „Енеїді”: *схвативсь* (I, с. 6), *спитавсь* (I, с. 11), *стуливши* (II, с. 15). У переважній більшості прикладів оглушення префікса *з-* перед [к], [п], [х] фіксується у граматиці О. Павловського: *скажетъ* (88), *схаменуцьця* (60), в альманасі „Русалка Дністрова”: *сколотили* (3), *спіткало* (12), *сходити* (21). Оглушення префікса *з-* перед [к], [п], [х] передає буква С у творах П. Куліша: *спускаючись* (1861, 10: 20), *сходячись* (1861, 9, с. 86), літера З вживається перед кореневим [с]: *зсікти* (1862, 1, с. 38) [8, с. 65]. У рукописах Т. Г. Шевченка перед [к], [п], [х], [т], [с], [ч] префікс *з-* передається літерою С: *спеклося* (I, с. 13), *склькає* (I, с. 16), *ссунувся* (II, с. 249), *счулась* (I, с. 406). Перед буквами Т, К Шевченко цей префікс передає варіативно: *зкликали* (I, с. 341) і *склькає* (I с.16), *зтиха* (II, с. 105) і *стырає* (II, с. 111) [5, с. 74]. Оскільки у префіксах *роз-*, *без-* і прийменнику *без* перед глухим приголосним поширена паралельна вимова – [з] і [с], то проблем у вимові цього слова не виникло. 88 %

респондентів вимовили все-таки [с] у слові [р^оснада́ти], а 12 % [з] – [рознáдати]. Інша ситуація зі словом *розписати*: зберігають у вимові [з] 84 % респондентів – [розн^еса́ти] і оглушують, вимовляють як [с] 12 % опитаних – [розн^еса́ти]. Однак є й тут помилки. 2 % респондентів вимовляють [розн^іса́ти], 2 % допускають акцентні хиби – [розн^іса́ти]. Щодо соціопитування в Україні, то варто зазначити, що 70 % респондентів вимовили все-таки [с]. Перехід [з] у [с] відбувається здебільшого при швидкому темпі мовлення. На думку В. Горпинича, звук [з] зберігається у префіксі **роз-** тільки перед кореневим [с]: [рознади́ти].

М. Фащенко вважає, що варіативна вимова префіксів **роз-**, **без-** зумовлена особливостями складоподілу. Оскільки складоподіл на межі морфем пов'язаний не лише з просодичними, а й із морфологічними явищами, то в префіксах **роз-**, **без-** може оглушуватись дзвінкий [з], якщо він вимовляється в одному складі з глухим, або не оглушуватись, якщо він відходить до попереднього складу. Збереження дзвінкого [з] у префіксі **без-** пояснюється також наявністю прийменника **без** [2, с. 120–121].

Оглушення дзвінкого у префіксах **без-**, **воз-**, **з-** – явище досить часте й фіксується, як відзначає А. А. Москаленко, уже у перших пам'ятках давньоруської писемності: *въскръсь* – *въскръсь*, *въсходжу* – *възходжу*, *стгзати* – *изтгзати* (Остр. Єв.), *въстрепеташа* – *възтрепеташа*, *бесъчинъна* – *безъчинъна* (Ізб.), *бес памяти* (Поуч. В. М.). Вимова [з] як [с] у префіксах **роз-**, **воз-**, **з-** перед глухими приголосними як фонетична риса наявна у літописі Самовидця: *спитка*, у літописі Величка: *стверженную* (7), *воспламенило* (41), *розказати* (55), у творах К. Зіновієва: *спливу* (227), *скошто-вавъ* (237), *роспустивъ* (229) [8, с. 65]. Варіантна передача префікса **роз-** наявна в альманасі „Русалка Дністрова”: *росплгтали* (45), *ростлгває* (81), але *розтупают* (13), у словнику Білецького-Носенка: *розказъ* (315), але *роскачали* (317). Переважають випадки оглушення [з] у префіксі **роз-**,

що на письмі фіксується як **рос-**, в „Енеїді”: *роходився* (III, с. 5), *роплатись* (I, с. 27), *рокачали* (II, с. 13), хоча є й **роз-**: *роходився* (I, с. 16), у творах П. Куліша: *ропуцу* (1861), *роскидайте* (1861), але *розириє* (1862). Префікс **роз-** представлений перед глухими [к], [п] варіативно у рукописах Т. Г. Шевченка: *рокажи* (I, с. 3), *ропустила* (II, с. 17) і *рокажи* (2, с. 194), *ропустила* (I, с. 3). Перед глухими [т], [ц], [ч] послідовно вживається префікс **рос-**: *росцитає* (II, с. 27), *росчиняють* (II, с. 177, II, с. 247). Перед кореневим [х] засвідчується в рукописах префікс **роз-**: *роходивсь* (II, с. 262), перед кореневим [с] – префікс **роз-** передається й зі збереженням дзвінкого, і з оглушенням: *роствелився* (I, с. 310) та *роствелився* (II, с. 306). У граматиці О. Павловського трапляються поодинокі випадки фіксації даної вимовної особливості. У формуванні норми вимови [з] як [с] перед глухими приголосними і префікса **роз-** як [рос] велику роль відіграли рукописи Т. Г. Шевченка, „Енеїда” І. П. Котляревського, твори П. Куліша, де ця вимовна особливість простежується часто [8, с. 65–66]. Префікс **без-** передається на письмі літерою з в НУЛМ послідовно. Це свідчить про вимову дзвінкого [з] або про стійкість традиції написання у новій літературній мові. **Без-** вживається у творах І. П. Котляревського: *безперестанно* (3: 18), у граматиці О. Павловського: *безсурмань* (26), в альманасі: *безчестними* (73), у словнику П. Білецького-Носенка: *безпалець* (53), у творах П. Куліша: *безхлібья* (1861, 11–12, с. 29). Т. Г. Шевченко в рукописах теж пише лише **без-**: *безталання* (I, с. 53) [6, с. 49].

Не всі знають, що звуки [в], [й] вимовляються як приголосні тільки перед голосними. Як відомо, згідно з кодифікованими нормами на початку слова перед приголосним, у середині та в кінці слова після голосного [в], [й] переходять у нескладові голосні [ў], [ї]: *вовк* – [woўк], *впав* [ўпаў], але ці слова показали найбільше помилок в нашому опитуванні. Лише 8 % мовців з ПМР дотримуються норм орфоєпії при вимові слова *вовк* – [woўк], інші 92 %

ототожнюють вимову з написанням – [вовк]. При вимові слова *внав* як [ўнаў] підтверджують загальноприйняті правила 14 % респондентів, інші 86 % студентів допускають помилки: [внав] – 66 %, [внаў] – 20 %. Знову ж таки, це свідчить про вплив правопису на вимову. Але майже не виникло проблем в опитуваних зі словом *сільський*, 90 % студентів підтверджують загальноприйняті норми. Лише 35 % респондентів України вимовили правильно слова [ўнаў] (*внав*), [ўперше] (*вперше*), [знаў] (*знав*), [воўк] (*вовк*), [їти] (*йти*), [пóл'с'кий] (*польський*), [наїмен':а] (*наймення*). Звичайно, це були студенти філологічного факультету. Жоден учень не продемонстрував правильної вимови. Знову ж таки, аналогічна ситуація – простежуємо вплив правопису.

Я. Головацький і М. Осадца [ў] передають через буквосполучення ОУ лише на початку слова перед приголосним. У середині слова після голосного перед приголосним та в абсолютному кінці слова [ў] позначається літерою В: *оустає* (14), але *вовна* (18), *моловъ* (24); *оуложивъ* (2), але *ластовка* (14), *островъ* (14). Тільки у правописі „Русалки Дністрової” [в] передавався відповідно до вимови знаком ў: *ўбераў* (35), (40), *пїўночі* (20) [9, с. 68]. Це дуже важливо відзначити, бо вся правописна практика ХІХ–ХХ ст. не розрізняє різну звукову реалізацію [в], що зумовлює значні вимовні огріхи. Перехід [в] в [ў] давньоруські пам'ятки відбивають ще з ІІ пол. ХІ ст.: *праща* (Ізб., 1073, 60), *прѣѡхауѡше* (Є. Гал., 1144, 657). Зміну в на ў фіксують пам'ятки ХІІІ–ХVІІІ ст.: *оунукумъ* (гр., 1359, 10), *усѣми* (гр. 1414, 85), *утекъ* (АЖ, 1583, 58) [9, с. 68].

Вимову злитого передньоязикового приголосного африката [дз] у слові *дзвін* продемонстрували лише 60 % студентів філологічного факультету ПДУ імені Т. Г. Шевченка. Загалом [дз], очевидно під впливом російської мови, переходить у звичайний фрикативний звук, наприклад: [звоник]. Проводячи паралель між сучасністю та історичними пам'ятками, бачимо, що на позначення [дз] у граматиці Я. Головацького вживається зрідка буквосполучення дз: *дзвонъ* (9), *дзень*

(219), але *звонь* (9), М. Осадца буквосполучення *дз* не використовує: *зеркало* (24), *звонь* (27). Звукосполучення *дз* на позначення африката використовується в „Енеїді” І. П. Котляревського: *дзвинь* (7), зрідка в альманасі „Русалка Дністровая”: *задзвонити* (20), але *звонят* (32), у словнику П. Білецького-Носенка: *дзига* (114), але *кукуруза* (199) [9, с. 68]. Щодо вимови африката [дж̣] маємо таку картину: більшість респондентів вимовляють [хожу] замість [ход̣жу]. Пам’ятки засвідчують африкат порівняно пізно, не раніше кінця XVI – поч. XVII ст. в українській писемності з’являється [дж̣]: *рад̣жу*, *єжд̣жу*, *попуд̣жую*, *Гуд̣жуль*. Для позначення африката [дж̣] в західноукраїнських граматах вживається буквосполучення *дж* тільки у дієслівних формах. У граматиці М. Осадци: *поход̣жати* (27), *сад̣жати* (27) [10, с. 184]. В мовленні студентів, за спостереженням Л. І. Прокопової, Н. І. Тоцької, [дж̣] також переходить у звичайний фрикативний [13, с. 21]. Органічність для української мови дзвінких африкат [дж̣] та [д̣з] засвідчена історією. Зазначивши, що переважна частина українських слів із звуком [д̣з] належить до питомої лексики, не заперечуючи засвоєння частини іншомовних слів із цим звуком, Ю. Шевельов доводить питомість цього африката для української мови [15, с. 31].

Таким чином, молодь ПМР найбільше дотримується вимови дзвінких у кінці слова; дзвінких перед глухими; [з] у префіксі *роз-* перед глухими, тому ці норми можемо вважати стійкими. Проаналізований фактичний матеріал свідчить, що кожна орфоепічна норма має свою історію, своє коріння. Її повинен дотримуватися кожен носій української мови, зокрема й той, хто не проживає на теренах України. У сучасній молоді ПМР труднощі виникають при вимові [в], [й]; [д̣з] та [дж̣], цими нормами володіють тільки студенти-філологи спеціальності „українська мова та література”, та й то не всі, тому їх відносимо до нестійких, найчастіше порушуваних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Бондар О. І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ „Академія”, 2006. – 367 с.
3. Волощак М. Неправильно – правильно: довідник з українського слововживання: за матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак. – К. : ВЦ „Просвіта”, 2000. – 128 с.
4. Горпинич В. А. Русско-украинский орфоэпический словарь / В. А. Горпинич. – М. : Освіта, 1992. – 254 с.
5. Дружинець М. Л. Українське усне мовлення за першодруками харківських письменників / М. Л. Дружинець // Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи: зб. наукових праць / Відп. ред. М. Л. Дружинець. – Вип. 2. – Тирасполь, 2015. – С. 81–92.
6. Дружинець М. Л. Усне мовлення за рукописами та першодруками Т. Г. Шевченка / М. Л. Дружинець // Современная языковая ситуация в Приднестровье: сб. науч. трудов. – Тирасполь : Изд-во Приднестровского университета, 2015. – С. 45–55.
7. Літературна норма і мовна практика: [монографія] / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Т. А. Коць, Г. М. Сюта, С. Г. Чемеркін / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – Ніжин : ТОВ Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2013. – 320 с.
8. Микитин-Дружинець М. Л. Відбиття процесу становлення норм вимови приголосних української літературної мови у першодруках та рукописах кінця XVIII – 60 р. XIX ст. / М. Л. Микитин-Дружинець // Записки з українського мовознавства. – Одеса : Астропринт, 2004. – Вип. 14. – С. 61–72.
9. Микитин-Дружинець М. Л. Кодифікована вимова приголосних у граматиках XIX ст. / М. Л. Микитин-Дружинець // Записки з українського мовознавства. – Одеса : Астропринт, 2006. – Вип. 16. – С. 62–71.
10. Микитин М. Л. Відбиття орфоепічних норм у західноукраїнських граматиках XIX століття (на матеріалі граматик Я. Головацького та М. Осадци) / М. Л. Микитин // Вісник Львівського університету. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – Серія філологічна. – № 34. – С. 519–525.

11. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови / Н. Ф. Непийвода. – К. : Укр. книга, 1998. – 238 с.
12. Плющ П. П. Історія української літературної мови / П. П. Плющ. – К. : Вища школа, 1971. – 423 с.
13. Прокопова Л. І. Соціофонетичний нарис українського мовлення сучасної молоді / Л. І. Прокопова, Н. І. Тоцька // Мовознавство. – № 6. – 1990. – С. 17–26.
14. Фащенко М. М. До проблем орфоєпії / М. М. Фащенко // Записки з українського мовознавства. – № 9. – Одеса, 2000. – С. 369–380.
15. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов. – Харків : Акта, 2002. – 1066 с.

REFERENCES

1. Babich N. D. Osnovi kul'turi movlennya / N. D. Babich. – L'viv : Svit, 1990. – 232 p.
2. Bondar O. I. Suchasna ukrains'ka mova: Fonetika. Fonologiya. Orfoepiya. Grafika. Orfografiya. Leksikologiya. Leksikografiya / O. I. Bondar, Yu. O. Karpenko, M. L. Mikitin-Druzhinets'. – K. : VTs „Akademiya”, 2006. – 367 p.
3. Voloshchak M. Nepravil'no – pravil'no: dovidnik z ukrains'kogo slovovzhivannya: za materialami zasobiv masovoi informatsii / M. Voloshchak. – K. : VTs „Prosvita”, 2000. – 128 p.
4. Gorpinich V. A. Russko-ukrainskiy orfoepicheskiy slovar' / V. A. Gorpinich. – M. : Osvita, 1992. – 254 p.
5. Druzhinets' M. L. Ukrains'ke usne movlennya za pershodrukami kharkivs'kikh pis'mennikiv / M. L. Druzhinets' // Mizhkul'turna komunikatsiya: problemi ta perspektivi: zb. naukovikh prats' / Vidp. red. M. L. Druzhinets'. – Vip. 2. – Tiraspol', 2015. – P. 81–92.
6. Druzhinets' M. L. Usne movlennya za rukopisami ta pershodrukami T. G. Shevchenka / M. L. Druzhinets' // Sovremennaya yazykovaya situatsiya v Pridnestrov'e: sb. nauch. trudov. – Tiraspol': Izdatel'stvo Pridnestrovskogo universiteta, 2015. – P. 45–55.
7. Literatura norma i movna praktika: [monografiya] / S. Ya. Ermolenko, S. P. Bibik, T. A. Kots', G. M. Syuta, S. G. Chemerkin / [za red. S. Ya. Ermolenko]. – Nizhin : TOV Vidavnitstvo „Aspekt-Poligraf”, 2013. – 320 p.

8. Mikitin-Druzhinets' M. L. Vidbittya protsesu stanovlennya norm vimovi prigolosnikh ukrains'koi literaturnoi movi u pershodrukakh ta rukopisakh kintsya XVIII – 60 r. XIX st. / M. L. Mikitin-Druzhinets' // Zapiski z ukrains'kogo movoznavstva. – Odesa : Astroprint, 2004. – Vip. 14. – P. 61–72.

9. Mikitin-Druzhinets' M. L. Kodifikovana vimova prigolosnikh u gramatikakh XIX st. M. L. Mikitin-Druzhinets' // Zapiski z ukrains'kogo movoznavstva. – Vip. 16. – Odesa : Astroprint, 2006. – P. 62–71.

10. Mikitin M. L. Vidbittya orfoepichnikh norm u zakhidnoukrains'kikh gramatikakh XIX stolittya (na materialy gramatik Ya. Golovats'kogo ta M. Osadtsi) / M. L. Mikitin // Visnik L'viv's'kogo universitetu. – L'viv : LNU im. I. Franka, 2004. – Seriya filologichna. – № 34. – P. 519–525.

11. Nepiyvoda N. F. Sam sobi redaktor: Poradnik z ukrains'koi movi / N. F. Nepiyvoda. – K. : Ukr. kniga, 1998. – 238 p.

12. Plyushch P. P. Istoriya ukrains'koi literaturnoi movi / P. P. Plyushch. – K. : Vishcha shkola, 1971. – 423 p.

13. Prokopova L. I. Sotsiofonetichniy naris ukrains'kogo movleniya suchasnoi molodi / L. I. Prokopova, N. I. Tots'ka // Movoznavstvo. – № 6. – 1990. – P. 17–26.

14. Fashchenko M. M. Do problem orfoepii / M. M. Fashchenko // Zapiski z ukrains'kogo movoznavstva. – № 9. – Odesa, 2000. – P. 369–380.

15. Shevel'ov Yu. Istorichna fonologiya ukrains'koi movi / Yu. Shevel'ov. – Kharkiv : Akta, 2002. – 1066 p.

М. Л. Дружинец

ПРОИЗНОШЕНИЕ СОГЛАСНЫХ ЗВУКОВ УКРАИНСКИМИ РЕСПОНДЕНТАМИ ПМР: НОРМА И ДЕВИАЦИИ

В статье осуществляется анализ и описание девиаций, возникающих в результате нарушения орфоэпических норм, в частности произношения звонких перед глухими и в конце слова, глухих перед звонкими, приставок *роз-*, *без-*, *з-* перед глухими (кроме шипящих), [в], [й] в начале слова перед согласным, в конце слова после гласного и в середине слова после гласного перед согласным, [дз] та [дж]. На основе соцопроса (запись на аудионосителе) выделены устойчивые и слабые

нормы произношения, указаны важные орфоэпические проблемы. Соцопрос проведен в Приднестровском государственном университете имени Т. Г. Шевченко (г. Тирасполь, ПМР).

Ключевые слова: соцопрос, устойчивые и слабые нормы произношения, девиации, глухие, звонкие согласные, приставки *роз-*, *без-*, *з-*, звуки [в], [й], [дз] и [дж].

M. L. Druzhynets,
Candidate of Philology,
Senior Lecturer of Foreign Languages Department,
Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,
tel. : +38(048) 776-11-80,
mriiad68@gmail.com

PRONUNCIATION OF CONSONANTS BY UKRAINIAN RESPONDENTS OF PMR: NORM AND DEVIATION

The article attempts to identify, analyze and describe the deviations that result from violations of orthoepic norms, in particular while pronouncing voiced consonants in front of the voiceless ones and at the end of the word; voiceless consonants in front of the voiced ones; prefixes *роз-*, *без-*, *з-* in front of the voiceless ones (except sibilants); [в], [й] at the beginning of the word before the vowel; at the end of the word after the vowel and in the middle of the word after the vowel before the consonant [дз] [дж]. Basing on the poll (recording) steady and weak norms of pronunciation have been singled out; important pronunciation problems and their organic character have been pointed out. The opinion poll was conducted in the Transnistrian State University named after Taras Shevchenko (Tiraspol, PMR).

Key words: opinion poll, steady and weak norms of pronunciation, deviation, voiced consonants, voiceless consonants, prefixes *роз-*, *без-*, *з-*, sounds [в], [й], [дз], [дж].

Надійшла до редакції 24.07.2016 р.